

Gönderim Tarihi: 09.06.2016 Kabul Tarihi: 29.06.2017

İŞ YAŞAMINDA SANAL KAYTARMANIN KİŞİLİK VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ¹

Aydın ÇİVİLİDAĞ*

ANALYSIS OF THE RELATION OF CYBERLOAFING WITH PERSONALITY AND SOME DEMOGRAPHIC VARIABLES AT WORK LIFE

Öz

Bu araştırmada iş yaşamında sanal kaytarma olgusunun kişilik değişkeni ile ve bazı demografik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla iş yaşamında sanal kaytarmayı ölçmek için Lim (2002), Henle ve Blanchard (2008) tarafından geliştirilen ve Örücü ve Yıldız (2014) tarafından standardizasyon çalışmaları yapılan Sanal Kaytarma Ölçeği (SKÖ) ile Kişiliği ölçmek için Eysenck ve Eysenck (1978) tarafından geliştirilen ve Cantez (1984) tarafından Türkçeye uyarlanan Kişilik Ölçeği (KÖ) kullanılmıştır. Araştırma beyaz yakalı belediye çalışanlarından gönüllü, 182 Kadın %61.50 ve 114 Erkek %38.50 olmak üzere toplam 296 katılımcıya uygulanmıştır. Araştırma verilerine SPSS 22 paket programında çoklu regresyon analizi, Pearson korelasyon analizi ve t testi uygulanmıştır. Sonuçlara göre; kişiliğin içe dönüklük-dışa dönüklük, nevrotiklik alt boyutları, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri birlikte sanal kaytarmanın önemli ve önemsiz sanal kaytarma davranışlarını anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Cinsiyet, işyerinde sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranışı alt boyutu açısından anlamlı fark yaratmamaktadır. Çalışma bulguları kapsamında, önceki araştırma sonuçları tartışılmış ve gelecek araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Psikolojisi, Sanal Kaytarma, Kişilik, İş Yaşamı.

Abstract

The purpose of this research is to analysis on cyberloafing with respect to personality, gender, age and education variables at work life. For this purpose, Cyberloafing Scale (CS) and Personality Scale (PS) were applied to 296 voluntarily participants (182 women, 61.50% and 114 men 38.50%). The participants work a municipality as white collar workers in Akdeniz region in Turkey. CS were developed by Lim (2002), Henle and Blanchard (2008) and the

---

¹Bu araştırma, 19-22 Mayıs 2016'da Madrid/İspanya'da düzenlenen I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı İnsan ve Toplum Bilimleri, IBAD-2016'da araştırmacı tarafından sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, e-posta: aydinc@akdeniz.edu.tr.

scale, was adapted to Turkish by Örücü and Yıldız (2014). PS was developed by Eysenck and Eysenck (1978) and the scale was adapted to Turkish by Cantez (1984). Confirmatory factor analysis was performed to CS with LISREL 8.7 for validity analysis by researcher. It was applied Pearson Correlation, t test and multiple regression analysis on research data via SPSS 22 version. According to results; both major cyberloafing subdimension and minor cyberloafing subdimension of the cyberloafing which were found significantly and medium level positive correlation between introvert – extrovert and neurotic subdimensions of the personality. It was found significantly difference between gender (in favor of males) and subdimension of cyberloafing of which minor cyberloafing. The obtained results were discussed as to how the present study expands on previous researches, and prepositions for future research were indicated.

Keywords: Industrial Psychology, Cyberloafing, Personality, Work Life.

1. Giriş

II. Dünya savaşındaki fizik bilim insanları ve psikologların işbirliği, bu savaştan otuz yıl sonra yeni bir iletişim devrimi ile sonuçlanmıştır. A.T.&T., IBM, GE gibi şirketlerin laboratuvarlarında olası bir grup bilgisayarın aralarında tek bir telefon hattı üzerinden anlık konuşulabildiği bildirildiğinde, ortaya çıkan bu hayal gücü diğer birkaç kurumu ve şirketi en önemlisi bazı bireyleri bu şirketlerle birlikte çalışmaya götürdü. Bu çalışmalar sonucunda internet yirminci yüzyılın en olağanüstü beş icadından (TV, uçak, atom enerjisi, uzay araştırması) biri olarak yaşamımızdaki yerini almıştır (Beranek 2007: 6). Dijital (tuş) ve bilgi devrimi, iletişimin gelişimiyle birleşmiştir. Bu devrimin geniş bir bölümü yeni iletişim teknolojilerini (dünya çapındaki ağ) içerir oysaki devrimin diğer yönleri önceki teknolojilerin (kablosuz telefon, diz üstü bilgisayar, faks, e-mail vd.) uzantıları ve önemli ayrıntılarını içermektedir. Bu devrimin belirgin eğilimlerinden biri iletişim teknolojilerindeki yenilikle insanların bilgiye ve diğer insanlara erişilebilirliklerindeki artıştır, böylelikle kişiler arası iletişim teknolojileri ortaya çıkmıştır. Artan kişiler arası temas beraberinde artan potansiyel kişiler arası ihlalleri de getirdiği gibi aynı zamanda toplumda özel yaşama saldırı şeklinde daha fazla zarar verme biçiminde tutumları da ortaya koyabilir (Spitzber ve Hoobler 2002: 72). İletişim teknolojilerinin kişiler arası ilişkilerde taciz ve rahatsız edici şekildeki kullanımı sanal zorbalık olarak ifade edilmektedir. Açıklayıcı anlatımla sanal zorbalık, bir fail tarafından kablosuz iletişim teknolojisi ve araçlarıyla uygunsuz, istenmeyen sosyal etkileşimlerdir (Piotrowski 2012b: 44). Bütün bunların dışında internetin ve iletişim teknolojilerinin kişiler arası kullanımındaki olumsuzluklarının ötesinde hem sosyal yaşama hem de iş yaşamına

getirdiği kolaylaştırıcı ve yararlı etkilerinden de söz etmek konuya bütüncül ve objektif bakış açısı sağlayacaktır.

İnternet, son derece önemli bir sosyal etkileşim ve iletişim aracıdır ve bizlerin günlük yaşantılarını evde, iş’de değiştirmektedir. İnternet, önemli yeni teknoloji ya da iş yaşamının yeni bir yolu olarak öngörülebilir ancak çeşitli türdeki bazen iyi bazen de kötü insan davranışlarıyla ilişkilidir (Yellowlees ve Marks 2007: 1452). İnternetin iş yaşamına getirdiği kolaylıklar masrafların azalması, ürün döngü süresinin kısalması, bilgiye erişimde artış, küresel iletişimin gelişmesi, daha etkili pazarlama ve üretim hizmetleri sunulması olarak ifade edilebilir (Lieberman vd. 2011: 2192). Ancak bu yararlarının aksine internetin işyerinde çalışanlar tarafından çalışma süreleri içinde iş dışı ya da kişisel amaçlı kullanımlarından kaynaklanan bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır sözgelimi, üretim kaybı, örgütsel sorumluluk, internet kullanımıyla ilgili çalışanlardan gelen ve giden bilgiler ayrıca çalışanların özel yaşamlarıyla ilgili endişeler de bu duruma dahil edilebilir (Lim ve Teo 2005: 1081-1082). Çalışanların işyerlerinde iletişim teknolojilerini iş amaçları dışında kullanmaları yani kişisel amaçlı kullanmaları literatürde sanal kaytarma olarak açıklanmaktadır.

2. Teorik Literatür

Sanal kaytarma, çalışanların kendi istekleriyle (gönüllü olarak) işyerinde çalışma saatleri içinde interneti işle ilişkili olmayan amaçlarla kullanmalarıdır. Çalışanların bu davranışları kişisel amaçlarla web sayfalarında gezinmeyi, e-posta kontrolünü (e-posta gönderme ve alma) içererek çalışma saatlerini verimsiz geçirmelerine neden olmaktadır. Bu açıklama doğrultusunda sanal kaytarma üretimden sapan bir davranış olarak da düşünülebilir (Lim 2002: 677). Sanal kaytarma davranış örneklerine Youtube izleme ve Facebook kontrol etmenin yanı sıra web sayfası tarama (sörf), nadirde olsa video oyun oynama girer. Esasen sanal kaytarma, işyerinde bilgisayarla zamanı boşa geçirmedir ve sanal kaytarma örgütler için problemleri davranış örüntüleridir (Askew vd. 2014: 510). İş yaşamında sanal kaytarma, çalışanın işyerinde çalışma saatlerinde interneti kişisel amaçları için işle ilişkisiz web sayfalarında gezinme, e-postayı kontrol etme (e-posta alma ve gönderme) şeklinde yaptığı gönüllü davranışlarını içerir (Lim ve Teo 2006: 243). Tipik sanal kaytarma davranışları kişisel e-posta alıp-gönderme, web’de gezinme (web’de sörf yapma), internette alışveriş, sosyal ağ aktiviteleri ve mesajlaşma davranışlarından oluşur. Ayrıca internetteki uygunsuz ve potansiyel illegal aktiviteler örneğin; sanal zorbalık, yetişkin eğlence sitelerine bakma (kumar siteleri veya müstehcen siteler), cinsel taciz,

elektronik taciz kapsamında ya da sanal kaytarma amaçlı davranışlar olarak kabul edilmektedir (Piotrowski 2012a: 259).

İşyerinde sanal kaytarma davranışının sınıflamasıyla ilgili literatürde farklı görüşler olduğu görülmektedir. Robinson ve Bennett, işyerinde sapkın davranışların sınıflamasıyla ilgili iki farklı açıklama getirmişlerdir, bunlardan birincisinde bu türden davranışları önemsiz sanal kaytarma (minor cyberloafing) ve önemli sanal kaytarma (serious cyberloafing) olarak açıklarken diğer taraftan kişiler arası ya da örgütsel odaklı olarak açıklamışlardır (Robinson ve Bennett 1995: 565). Blanchard ve Henle de Robinson ve Bennett'in önemsiz ya da önemli sanal kaytarma sınıflamasını daha iyi kavramsallaştırmayı sağladığını düşündükleri için kabul etmişlerdir. Onlara göre önemsiz sanal kaytarma davranışları yaygın internet ve e-posta kullanımlarını içerir. Örneğin bu tip işyerinde sanal kaytarma, kişisel e-posta alma ve gönderme, ana haber kanallarını ziyaret, finans ve sporla ilişkili sitelere girme olarak açıklanabilir. İşyerinde bu türden internet kullanımları esasen üretimi azaltma gibi örgüt zararına olmayan davranışları içermektedir. İşyerinde sanal kaytarmanın diğer biçimi, önceki araştırmacılar tarafından da kötüye kullanım ve potansiyel yasadışı kullanım biçimi yani çevrimiçi kumar oynama, müzik indirme, yetişkin odaklı müstehcen sitelere bakma daha önemli sanal kaytarma davranışları olarak açıklanmıştır (Blanchard ve Henle 2008: 1070). Literatürde işyerinde sanal kaytarmanın ikili (önemli ve önemsiz) sınıflaması dışında çoklu sınıflamanın olması gerektiğini savunan Doorn'a (2011) göre, sanal kaytarma, farklı aktivitelerin ve sanal kaytarma davranışlarının birliktaki kombinasyonlarından oluşmaktadır. Doorn (2011), araştırmasında, söz ettiği aktiviteleri sosyal, bilgisayar, duygusal, boş ve sanal, aktiviteler olarak açıklamıştır. Bu dört boyut incelendiğinde; a) Sosyal aktiviteler: Bloglarla kendini açıklama ya da bilgi paylaşma (Facebook gibi); b) Bilgi aktivitesi: Haber gibi bilgi araştırmayı içerir (CNN gibi); c) Sanal duygusal aktiviteler: Diğer aktiviteler içerisinde kategorize edilemeyen edimleri içerir (Alışveriş gibi); d) Boş aktiviteler: Çevrimiçi oyunlar oynama ya da müzik indirmeyle ilişkilidir (YouTube gibi). Doorn (2011) araştırmasında, sanal kaytarmanın, dört davranışını ise gelişme, iyileşme, sapkın ve bağımlı davranış olarak açıklamıştır. Gelişme davranışı, sanal kaytarmanın öğrenme yeteneği sağlaması olarak düşünülür. İyileşme davranışı, iş aktivitelerinden iyileşmenin bir yolu olarak düşünülmüştür. Sapkın davranış, iş aktivitelerinden kaçınma olarak düşünülmüştür. Bağımlı davranış ise, zorunlu sanal kaytarma aktivitelerinin kullanımı olarak düşünülmüştür. Doorn (2011), araştırma sonucunda çok boyutlu sanal kaytarma yapısının geçerli olduğunu belirtmiştir aynı zamanda sanal kaytarmanın çalışanlarda fiziksel ve duygusal tükenmişlik olduğunda

iyileşme sağlanması açısından hem çalışanlara hem de örgüte olumlu yararları olduğunu belirtmiştir (Doorn, 2011: I-II).

Bu araştırmada sanal kaytarma davranışları, Blanchard ve Henle'nin (2008) ikili sınıflamasına dayanılarak geliştirilen ölçek nedeniyle önemli (major) ve önemsiz (minor) sanal kaytarma boyutlarına göre incelenmiştir. Bu araştırmada çalışanların üretkenliği üzerinde olumsuz etkisi olabilen aynı zamanda dolaylı olarak örgütlerin amaçlarına olumsuz yansiyabilen sanal kaytarma davranışlarının, kişilik ve bazı demografik değişkenler bağlamında kamu hizmeti sunan belediye çalışanları üzerinde incelenmesi amaçlanmıştır.

Literatürde yapılan çalışmalar gözden geçirildiğinde internet ve iletişim teknolojileri kullanımının yakın zamanlı olarak yaygınlaşmaya başlaması nedeniyle yapılan araştırmaların az ve sınırlı olduğu görülmektedir. Çalışanların cinsiyet farklılıkları onların tutum, tercih, ilgi gibi değişik eğilimlere yöneltebilir, benzer şekilde cinsiyet farklılığı işyerlerinde bilgisayar kullanım davranışlarını hatta üretim karşıtı tutum sergilemelerini etkileyebilecek bir faktör olarak da düşünülebilir. Bu nedenle Hipotez 1a ve Hipotez 1b aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

H1a: İşyerinde sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma davranış alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık vardır.

H1b: İşyerinde sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranış alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık vardır.

Günümüzde özellikle davranış bilimcilerinin uğraşları arasında bireyin ve bireyler arası ilişkilerinin düzenlenmesinin ve incelenmesinin önemli bir yeri vardır. İnsanın incelenmesinde iki temel değişken söz konusudur. Birinci grup değişkenler, insanın dışında yer alan sosyal, doğal ve teknik sistemler, ikinci grup değişkenler ise, insanın kendisi psikolojik ve fizyolojik yapısıdır. İnsanların dış çevresini oluşturan faktörler benzer özellikler taşır fakat kişilerin tek tip bir çevreden etkilenmeleri ve bu çevrenin uyarıcılarına aynı tepkileri göstermeleri mümkün olmamaktadır. Bu durum insanların davranışlarını önceden tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun nedeni araştırıldığında kişilik denilen farklı ve temel bir değişken daha ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, kişilik yapıları nedeniyle diğer insanlardan, olaylardan, düşüncelerden, doğadan, objelerden farklı şekillerde etkilenebilmektedirler. Hatta çevrelerini de farklı bir şekilde etkileyebilmektedirler. Bu nedenlerle kişilik, bütün bireysel ve örgütsel ilişkilerin incelenmesinde ve analizinde en önemli faktörlerden biridir (Güney 2014: 183).

Kişilik konusu, 2000 yıl önce Theophrastus'un kitabında karakterler (characters) kısmında yer verdiği sorularla (Neden tüm Yunanistan aynı gökyüzü altındayken, tüm Yunanlılar olarak aynı eğitimi alırken, birbirinden farklı oluşan karakterlere sahibiz?) insanın anlamaya çalıştığı bir konudur. Eski Yunanlılar bu sorulara özellikler ve tipler açısından cevap vermişler, bununla ilişkili dört mizaçlı bir teori öne sürmüşlerdir. Milattan Sonra (MS) 2. Yüzyılda yaşamış Yunanlı Dr. Galen, yaygın bir şekilde kabul gören dört mizaç doktrinini öne sürmüştür. Bu doktrin düşüncesi; melankolik (melancholic), kolerik (choleric), sanguinik (sanguine) ve filegmatik (phelegmatic) olarak açıklanmıştır ancak bu doktrin Galen'e mi ait olduğu yoksa Hipokrat veya bir başkasına mı ait olduğu tartışmaya açıktır. Alman filozofu ve bilimcisi Immanuel Kant, Antropoloji kitabında dört mizaç doktrinini güncellemiştir ve bu eseri filozoflar, doktorlar, teologlar ve insan kişiliğiyle ilgilenenler tarafından kabul görmüştür. Eysenck ve Eysenck 1969'da dört mizaç karakter özelliklerinin açıklamalarını Kant'ın eserinden çevirmiştir ve bu alandaki modern faktör analizi sonuçlarının ve bu açıklamalar arasındaki ilişkilerin yakınlığına dikkat çekmiştir (Eysenck 2012: 1).

Kişilik terimine getirilen açıklamalara bakıldığında; Ruhbilimcilere göre kişilik, "bireyin kendine özgü (characteristic) ve ayırıcı (distinctive) davranışlarının bütünü olarak tanımlanır" (Köknel 1995: 19). Bir başka tanımda kişilik, "bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir" (Cüceloğlu 2005: 404). Allport, 1937'de kişilikle ilgili 50 farklı tanımla kategorize etmiştir. Popüler kişilik kavramını yaygın bir şekilde tanımlayan ve kişilik kavramının özellikler açısından yaygın olarak açıklayan, kişilik teriminin icatçısı Allport'dur. Ancak günümüzde kişilikle ilgili tanımlar ve teoriler çok daha fazladır. Mc Crae ve Costa (1996), araştırmacıların düzinelere mini teoriler oluşturmasından ve kişiliğin temel boyutlarıyla ilgili hala devam eden anlaşmazlık ve tartışmalarından yakınmıştır. Kişilik teorileri ya genel bilim kurallarını keşfedenler (nomothetic) olarak ya da bilimsel olgu ya da süreçlerin keşfi yani genel kurallardan ayrı olarak (idiographic) gruplanmıştır. İdiografik yaklaşım, kişiyi biricik yapar ve nicel yöntemden daha fazla nitel yöntemi kullanır. Genel yaklaşımları dikkate almayan böyle çok sayıdaki teori iç ya da dış psikik değişkenleri belli belirsiz tanımlayarak bir kişinin davranışını açıklamaktadır ama kişilik davranış olarak adlandırılmaz. Kişilikle ilgili bazı tipik tanımlar, belirli bir durumda bir kişiye ne yapma izni verildiyse kişi onu yapacaktır ya da dinamik bir örgüt içinde bu psikofiziksel sistem onun karakteristik davranışını ve düşüncesini belirleyecektir. Mischel, kişiliğe davranışsal bir bakış açısı getirerek kişiliği, davranıştan bir soyutlama ya da varsayımsal bir yapı olarak tanımlamıştır oysaki davranış gözlenebilir

olayları içermektedir. Kişilikle ilişkili tanımlayıcı ifadeler, varsayımsal, aracılık etme, iç durumlar, yapı ve bireylerin organizasyonu anlamına gelmektedir (Phelps 2015: 558).

Genellikle insanların kişiliği hakkında konuştuğumuzda, onu diğer insanlardan farklılaştırırız hatta benzersizleştiririz. Kişiliğin bu yönü bireysel farklılıklar olarak adlandırılır. Bazı teoriler için bu asıl sorundur. Bazı insanları nevrotik, bazılarını nevrotik olmayan, bazılarını daha içedönük, diğer bazılarını daha dışa dönük olarak kategorize edip karşılaştırabiliriz. Ancak kişilik teorileri insanlar arasındaki ortak yönlerle ilgilidirler. Örneğin; Nevrotik ve sağlıklı kişinin ortak yönleri nedir? Ya da kendisini içe dönük ya da dışa dönük olarak ifade eden kişilerin genel yapısı nedir? (Boeree, 2006: 13). Eğer tam bir dışa dönükseniz, cana yakın, atılgan, rahat, sosyal, grup etkinliklerinde yer alan bir kişisinizdir. Tipik bir dışa dönük; partilere katılmaktan keyif alır, etrafında çok arkadaşı vardır, insanlarla iletişim kurmak, konuşmak ister. İçe dönük bir kişi ise; sessiz, içe kapanık, insanlarla etkileşimde bulunmaktan çok kitap okumaktan hoşlanan, çok yakın arkadaşları dışında başkalarıyla iletişimde olmaktan hoşlanmayan bir tiptir. İnsanların çoğu bu iki nokta arasında bir yere düşer ancak hepimizde bu iki aşırı uçtan biri baskındır. Eysenck (1968), yaptığı araştırma sonrası içedönüklük ve dışa dönüklük dışında kişiliğin iki farklı boyutu daha olduğunu belirlemiştir, nevrotiklik ve psikotiklik. Nevrotiklerin, kolay heyecanlanan, kolay öfkelenen ve depresyona yatkın özellikler taşıdıklarını belirlemiştir. Psikotiklerin ise; bencil, saldırgan, mesafeli, soğuk, anlayışsız, başkalarına ilgisiz özellikler taşıdığını öne sürmüştür (Burger 2006: 345-347).

Kişilik, insanların verdikleri kararlarda ve aynı zamanda diğerlerinden farklılaşmasında önemli bir rol oynar. Psikoloji biliminde yaygın kabul edilen kişilik sınıflama sistemi, büyük beşli yapıdır. Büyük beşli yapı, ayrı yapı ve farklı kişilik özelliklerini tanımlar. Bu özellik kategorileri dışadönüklük, sorumluluk, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve nevrotikliklerdir. Araştırmalar (Bogg vd. 2008; Briggs Meyers vd. 2009; Caplan 2003; Lievens, Ones, ve Dilchert 2009) kişiliğin, bireyin okul performansıyla, sağlıklı seçimler yapabilmesiyle, iş performansıyla ve mesleki kararıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Nabeshima ve Seay 2015: 50). Bu çalışmada Eysenck'in temel kişilik yapısını açıkladığı içe dönüklük-dışa dönüklük ve nevrotiklik bağlamında kişilik incelenmeye çalışılmıştır.

Bireylerin kişilik karakteristikleri onların alışkanlıkları, duygusal durumları, tercihleri, tutumları, yönelimleri, davranışları gibi birçok farklı özelliklerle ilişkili olabilir. Bu çalışmada, bazı demografik (cinsiyet, yaş ve

eğitim düzeyi) değişkenler dışında ayrıca kişilik faktörünün de işyerinde sanal kaytarma davranışlarını yordayan bir değişken olup olmadığının yanıtı aranmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın diğer hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H2a: Kişiliğin içe dönüklük- dışa dönüklük ve nevrotiklik alt boyutları ve bazı demografik değişkenler (cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi) birlikte işyerinde sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma davranış alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

H2b: Kişiliğin içe dönüklük- dışa dönüklük ve nevrotiklik alt boyutları ve bazı demografik değişkenler (cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi) birlikte işyerinde sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranış alt boyutunu anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

İnternetin ve teknolojik araçların kullanımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte hem günlük yaşantımız hem de iş yaşantımız bu değişimden önemli ölçüde etkilenmeye başlamıştır. Bir sosyal paylaşım sitesi olan Facebook'a erişim Aralık 2015'de 934 milyon kişiye ulaşmıştır (Facebook 2016). Sosyal paylaşım sitelerinin kullanımlarının yaygınlaşmasının yanı sıra cep telefonlarından da internete erişimin kolaylaşması çalışanların işyerlerindeki internete bağlı kalmadan da iş saatlerinde iş dışı amaçlı internet kullanımları mümkün olabilmektedir. Bu durum çalışanların dikkatsizce bir web sayfasından diğerine geçmelerine, çok zaman harcamalarına yol açabilir hatta çalışanlar blog ya da forumlarda paylaştıkları öznel yorumlarıyla kurumlarına yasal sorumluluk yükleyebilirler ya da zararlı bilgisayar virüslerini örgüt içinde yayabilirler (Lim ve Teo 2005: 1083). Yapılan bu araştırma çalışanların işyerinde sanal kaytarma türü ve aynı zamanda üretim dışı davranışlarla neden uğraştıklarını anlamının yanı sıra, örgütlerin çalışanlarının iş'te internet kullanım davranışlarını etkili bir şekilde yönetebilmeleri açısından da önemlidir.

3. Yöntem

Araştırmada sosyal bilimlerde alan araştırmalarında sıklıkla tercih edilen anket yöntemi (survey) kullanılmıştır. Bu yöntem tarama yöntemi de denilmektedir. Bu tür araştırmalarda önce veriler toplanır, daha sonra bunların analizi, açıklanması ile yoruma, değerlemeye ve genellemeye varma gibi işlemlere yer verilir (Baloğlu 2009: 71). Veri toplanabilmesi için örnekleme oluşturan belediyeden izin alınmış olup, araştırmanın yapılacağı bazı birimlerde araştırmacı tarafından çalışanlara araştırma hakkında ön bilgilendirme yapılmış, bilgilendirmenin yapılmadığı birimlerde ise ölçekler zarflanarak, insan kaynakları uzmanlarının

aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Katılımcıların gizliliğine etik ilke olarak özen gösterilmiştir. Araştırmada gönüllü olan katılımcılardan veri toplanması yoluna gidilmiştir. Araştırma verileri, üç aylık süre içinde Ekim ve Aralık 2015 tarihleri arasında toplanmıştır.

3.1. Örneklem

Araştırma örneklemini Akdeniz bölgesinde büyükşehir sınırları içinde yer alan bir ildeki belediye çalışanlarından oluşturulmuştur. Örneklem seçiminde katılımcıların işyerinde bilgisayar kullanma davranışları incelendiğinden, çalışanların iş yaparken bilgisayar kullanmalarına ve ayrıca statü olarak beyaz yakalı çalışanlar olmalarına özen gösterilmesi nedeniyle amaçlı örnekleme yöntemi izlenmiştir. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanlar örnekleme alınır (Balcı, 2006: 90). Araştırmaya katılanların demografik dağılımları incelendiğinde; cinsiyete göre, çoğunluğu kadın (%61.5); yaşa göre, 30-39 yaş arası (%40.2) ve eğitim durumuna göre Lisans ve üstü (%45.9) olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, 20 ile 60 yaş arasındadır. Katılımcılarla ilgili demografik değerler aşağıda Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Değerler

Cinsiyet	n	%
Kadın	182	61.5
Erkek	114	38.5
Toplam	296	100.0
Yaş		
20-29	88	29.7
30-39	119	40.2
40 ve üzeri	89	30.1
Toplam	296	100
Eğitim		
Lise	110	37.2
Önlisans	50	16.9
Lisans ve üstü	136	45.9
Toplam	296	100

3.2. Ön Analiz

Araştırma için toplanan verilere uygulanacak istatistiksel analizlerin belirlenebilmesi için önce verilerin normal dağılıma uygunluğu normallik testi için belirlenen çarpıklık ve basıklık değerleri açısından ve Q-Q grafiğine göre incelenmiştir. Sanal kaytarma verilerine ilişkin çarpıklık değeri -0.27 ile 0.73 arasında, basıklık değeri -1.01 ile 0.72 arasında bulunmuştur. Kişilik verilerine ilişkin çarpıklık değeri, -0.65 ile 0.82 arasında, basıklık değeri -1.06 ile 0.46 arasında bulunmuştur. Q-Q grafiğine göre tablo üzerindeki dağılımın 45 derecelik doğrunun üzerinde, bazı durumlarda da yakınında olduğu görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerleri $+1$ ve -1 sınırları arasında kalıyorsa, puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Dağılımın normalliği konusunda başvurulan diğer bir yöntem de grafikte incelemektir. Bunun için normal dağılım eğrisinin de çizdirildiği histogram, Q-Q grafiği ve Detrended Normal Q-Q grafiği sıklıkla kullanılır. Q-Q grafiğinde noktalar 45 derecelik doğru üzerinde veya yakın bir durumda gözükyorsa normal dağılıma uygunluktan söz edilebilir (Büyüköztürk 2005: 40). Elde edilen değerler göz önüne alındığında, kişilik verilerinin basıklık değeri ile sanal kaytarmanın basıklık değerlerinin sınır değerlerin çok az üzerinde olmasının normal dağılımdan önemli bir sapma oluşturmadığı düşünülerek, bu sonucun kabul edilebilir bir değer olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmadaki bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olup olmadığı, önemlidir, çünkü çoklu doğrusal bağlantı, değişkenlerin özgün katkılarının ya da etkilerinin ayırt edilmesini güçleştirir; potansiyel bir problem kaynağı olarak yanlış yorumlamalara ve sonuç çıkartmalara yol açabilir. Değişkenler arasında $r > .90$ düzeyindeki ilişkiler çoklu bağlantı probleminin işaretidir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2014: 35). Değişkenler arasında çoklu bağlantı sorunu olup olmadığı basit (ikili) korelasyonların incelenmesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda değişkenler arasında $r = -0.16$ ile $r = 0.09$ bulunmuştur, bu değerler $r < .90$ olduğu için değişkenler arasında çoklu bağlantı olmadığı sonucunu vermektedir.

Regresyon analizlerinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin en az eşit aralık ölçeğinde ölçülen sürekli değişken olmaları gerekmektedir ancak bazı araştırmalarda sınıflama ölçeğine giren bağımsız değişkenlerin de bağımlı değişken üzerindeki etkileri incelenebilir. Analizde sınıflamalı değişken, düzeylerinden biri dışta tutularak düzey sayısının bir eksiği ($G-1$) kadar üretilen ve “dummy” değişken olarak adlandırılan yeni yapay değişkenlere dönüştürülerek analize dahil edilebilir (Büyüköztürk 2005: 92). Bu durumun yerine getirilmesi için cinsiyet, yaş ve eğitim

değişkenleri sınıflamalı değişkenler olduğundan bunların yordayıcı değişken olarak regresyon analizine tabi tutulması “dummy” değişken olarak adlandırılan yeni yapay değişkene dönüştürülmeleri ile mümkün olmuştur. Araştırma verilerine hipotezdeki ifadeler doğrultusunda SPSS 22 programında, t testi ve çoklu regresyon analizleri uygulanmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Demografik form: Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerini belirlemek için cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi gibi kişisel sorular yöneltilmiştir.

Sanal Kaytarma Ölçeği (SKÖ): Ölçek, Likert test türünde beşli derecelendirmeye (1 =hiçbir zaman, 5=her zaman) uygun olarak Lim (2002) tarafından oluşturulmuş, sonrasında Henle ve Blanchard (2008) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlamasıyla ilgili olarak Örucü ve Yıldız (2014) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizi ile ölçek önemli ve önemsiz iki faktörlü yapıda sanal kaytarma davranışlarını ölçecek şekilde 20 sorudan oluşturulmuştur. Bkz. Ek-1. Ölçekteki 1. 2. 3. 4. 5. 6. 15 ve 20. maddeler önemsiz sanal kaytarma davranışlarını ölçerken; 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 18. ve 19. maddeler ise önemli sanal kaytarma faaliyetlerini ölçmektedir. Örucü ve Yıldız (2014) tarafından yapılan Faktör analizi sonucunda, KMO örneklem uygunluğu test sonucu 0.885 olarak bulunmuş, Barlett test sonucu da anlamlı çıkmıştır ($p<0.05$). KMO değerinin 0.80'den büyük olmasını, verilerin faktör analizi için yüksek/iyi derecede uygun olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Faktör analizi sonucunda açıklanan toplam varyans (özdeğerleri 1 veya daha fazla olan faktörlerin alınması kriterine göre) % 54.06 olarak bulunmuştur. Açıklanan toplam varyansın %28.6'lık kısmını önemli sanal kaytarma faktörü, %25.46'lık kısmını ise önemsiz sanal kaytarma faktörü oluşturmaktadır. Açıklanan toplam varyans için bulunan oran bir modelin makul olarak kabul edilebilmesi için yeterli bir oran olduğu ifade edilmiştir. SKÖ'nin tüm maddelerine uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda; Cronbach Alfa değeri 0.88 olarak tespit edilmiştir. Önemli ve önemsiz sanal kaytarma davranışlarının güvenilirlik analiz değerinin 0.85 Cronbach Alfa olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmada sanal kaytarma ölçeğinin veri setinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için yapılan, KMO ve Bartlett sphericity test değeri 0.907 ve $p<.01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk 2005: 126). SKÖ verilerine uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise, analiz sonrası uyum istatistik değerleri χ^2/df (497.14/166)= 2.99; GFI= 0.82;

AGFI= 0.77; CFI= 0.96; RMSEA=0.082; NFI= 0.94 olarak ölçülmüştür. Elde edilen bu uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir (Erkorkmaz vd. 2013: 213-216). Ayrıca araştırmada doğrulayıcı faktör analizi uygulanması için Lisrel 8.7 kullanılmıştır.

Bu araştırmada, SKÖ verilerine uygulanan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ise; Tüm maddelere uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda 0.91 Cronbach Alfa tespit edilmiştir. Önemsiz sanal kaytarma davranışları için güvenilirlik değeri 0.85 Cronbach Alfa ölçülürken, önemli sanal kaytarma davranışları için 0.86 Cronbach Alfa olarak ölçülmüştür.

Kişilik Ölçeği (KÖ): Ölçeğin alt boyutlarının ayrı ayrı uygulanabilir olma özelliği vardır. Ölçekte kişiliğin nevroitiklik boyutu, 23 maddeden oluşmaktadır. İçedönüklük-Dışadönüklük boyutu ise 21 maddeden oluşmaktadır. Testin içerisindeki 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13. 15. 17. 19. 21. 23.

24. 26. 27. 29. 31. 33. 36. 41. ve 43. maddeler kişilikte içe dönüklük /dışa dönüklük boyutunu ölçmektedir. Dışa dönüklük alt ölçeğinde 11. 15. ve 23. maddeler tersine maddelerdir. Kişilikteki nevroitiklik boyutunu ise 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 25. 28. 30. 32. 34. 35. 37. 38. 39. 40. 42. ve 44. maddeler ölçmektedir. Nevrotiklik alt ölçeğinde ters maddeler bulunmamaktadır. Evet için “1” Puanlama, Hayır için “0” puanlama yapılır. Soruların önceden belirlenmiş doğru veya yanlış cevabı olmamakla birlikte düz maddelerde verilen her “EVET” cevabı için “1” puan alınırken, tersine maddelerde her “HAYIR” cevabı için “1” puan alınmaktadır. Değerlendirme toplam puan üzerinden yapılmaktadır. Eysenck Kişilik Envanteri’nin dört ölçeğinin İngiliz standardizasyonunda test-tekrar-test güvenilirlik katsayıları .78 ile .84 korelasyon değerleri arasında uzanmaktadır. Ek olarak, bu ölçeklerin deneysel ve klinik geçerliğe sahip oldukları bulunmuştur, testin Türkçeye standardizasyon çalışmaları Cantez, tarafından İstanbul’da 11 farklı meslekten 601 katılımcı üzerinde yapılmış, analizler sonucunda testin bu haliyle Türk toplumunda kullanılabilceği ifade edilmiştir (Cantez, 1984: 61).

Bu çalışmada kişilik ölçeğinin veri setinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için yapılan KMO ve Bartlett sphericity test değeri 0.747 ve $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Kişilik ölçek verilerine uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise, analiz sonrası uyum istatistik değerleri χ^2/df (1322.84/817)= 1.619; GFI= 0.92; AGFI= 0.80; CFI= 0.88; NFI= 0.73; RMSEA=0.050 olarak ölçülmüş olup, elde edilen uyum değerlerinin kabul edilebilir değerler arasında ya da uygun düzeyde olduğu belirlenmiştir (Erkorkmaz, vd., 2013: 213-216). Doğrulayıcı faktör analizi uygulaması için Lisrel 8.7 istatistik programı kullanılmıştır.

Bu çalışmada kişilik ölçeğine uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda, içe dönüklük-dışa dönüklük güvenilirlik analiz değeri 0.75 Cronbach Alfa olarak ölçülmüştür, nevrotiklik boyutunun ise; 0.82 Cronbach Alfa olarak bulunmuştur. Tüm ölçeğe uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda güvenilirlik değeri, 0.78 Cronbach Alfa ölçülmüştür.

4. Bulgular

Araştırma verilerinin analizinden elde edilen bulgular aşağıda tablolar eşliğinde sunulmuştur.

Tablo 2: Sanal Kaytarma Davranışlarının ve Kişilik Alt Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t Test Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	df	t	p
Önemli (major) Sanal Kaytar.	Kadın	182	20.4890	7.11759	294	1.80	.073
	Erkek	114	22.1404	7.98658			
Önemsiz (minor) Sanal Kaytar.	Kadın	182	19.4011	7.18182	294	2.21	.028*
	Erkek	114	21.2544	6.89339			
Kişilik İçe-Dışa Dön.	Kadın	182	12.9615	3.85277	294	2.017	.045*
	Erkek	114	12.0175	3.95770			
Kişilik Nevrotik	Kadın	182	9.1374	4.70193	294	.716	.475
	Erkek	114	8.7281	4.84135			

*p<.05

Erkek katılımcıların, işyerinde sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranış alt boyut puanları ($\bar{X}$ =21.25) , kadın katılımcılara ($\bar{X}$ =19.40) göre anlamlı düzeyde daha yüksektir (t= 2.21, p<.05). Sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma alt boyut davranış puanları ile cinsiyet değişkeni puanları arasında ise anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmamıştır (t= 1.80, p>.05).

Aşağıdaki tabloda kişilik ve demografik değişkenlerin önemli sanal kaytarma davranışlarını yordama düzeyine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 3: Önemli Sanal Kaytarma Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	$\bar{X}$	S	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Önemli Sanal Kaytar.*	14.848	21.125	7.494	-	7.901	.000	-	-
Cinsiyet	2.595	.385	.487	.169	3.036	.003	.107	.176
Yaş	-2.23	1.003	.774	-.23	-4.19	.000	-.24	-.23
Eğitim	.464	1.087	.908	.056	1.017	.310	.058	.060
Kişilik İç-Dış	.395	12.598	3.913	.206	3.763	.000	.202	.216
Kişilik Nevrotik	.228	8.979	4.752	.144	2.640	.009	.165	.153
R=0.380		R ² =0.145						
F(5-290)= 9.800		p=.000						

* Bağımlı değişken.

Kişiliğin içe dönüklük- dışa dönüklük ve nevroitiklik alt boyutları, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri birlikte sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma davranış alt boyut puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir (R=0.380, R²= 0.145, T=7.901, F(5-290)= 9.800, p<.01). Adı geçen beş değişken birlikte işyerindeki sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma davranışındaki toplam varyansın %14'ünü açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma davranış alt boyutu üzerindeki görelî önem sırası; yaş, kişiliğin içe dönüklük-dışa dönüklük alt boyutu, cinsiyet, kişiliğin nevroitiklik alt boyutu ve eğitimidir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise, kişiliğin içe dönüklük-dışa dönüklük ve nevroitiklik alt boyutları, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin önemli sanal kaytarma davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi değişkeni ise anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Aşağıdaki tabloda kişilik ve demografik değişkenlerin önemsiz sanal kaytarma davranışlarını yordama düzeyine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Tablo 4: Önemsiz Sanal Kaytarma Davranışlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	$\bar{X}$	S	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Önemsiz Sanal Kaytar.*	14.596	20.114	7.117	-	8.226	.000	-	-
Cinsiyet	2.930	.385	.487	.201	3.630	.000	.127	.208
Yaş	-2.241	1.003	.774	-.24	-4.44	.000	-.25	-.25
Eğitim	1.180	1.087	.908	.151	2.739	.007	.144	.159
Kişilik İç-Dış Dönük	.377	12.598	3.913	.207	3.803	.000	.198	.218
Kişilik Nevrotik	.068	8.979	4.752	.045	.831	.406	.070	.049
R=0.393		R ² = 0.155						
F(5-290)= 10.603		p=.000						

* Bağımlı değişken.

Kişiliğin içe dönüklük- dışa dönüklük ve nevroitiklik alt boyutları, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri birlikte sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranış alt boyut puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir (R=0.390, R²= 0.155, T=8.226,

F(5-290)= 10.603, p<.01). Adı geçen beş değişken birlikte işyerindeki sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma davranışındaki toplam varyansın %15'ini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sanal kaytarmanın önemsiz sanal kaytarma alt boyutu üzerindeki görece önem sırası; yaş, kişiliğin içe dönüklük-dışa dönüklük alt boyutu, cinsiyet, eğitim ve kişiliğin nevroitiklik alt boyutudur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise, kişiliğin nevroitiklik alt boyutu hariç diğer tüm değişkenlerin önemsiz sanal kaytarma davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda araştırmada yer alan tüm değişkenlere ait ortalama, standart sapma ve korelasyona ilişkin istatistiksel değerler sunulmuştur.

Tablo 5: Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

	$\bar{X}$	S	1	2	3	4	5	6	7
1.Cinsiyet	1.38	.48							
2.Yaş	2.00	.77	.09						
3.Eğitim	2.08	.90	-.1**	-.10					
4.Önemli San. Kayt.	21.12	7.49	.107	-.24**	.058				
5.Önemsiz San. Kayt.	20.11	7.11	.127*	-.259**	.14*	.776**			
6.İç-Dışa Dönüklük	12.59	3.91	-.11*	-0.66	-.01	.202**	.19**		
7.Nevrotik	8.97	4.75	-.042	-.102	.046	.165*	.070	.007	1

n=296

p<.05*

p<.01**

5. Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde; İşyerinde önemli sanal kaytarma davranışları ile kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulguya göre; Hipotez 1a reddedilmiştir. Elde edilen bu sonuç, literatürde yer alan araştırmalardaki sanal kaytarma davranışlarıyla cinsiyet değişkeni arasındaki farklılığı ortaya koyan araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır (Hartijasti ve Fathonah 2014; Kaplan ve Çetinkaya 2014; Özkalp Aydın ve Tekeli 2012; Ünal ve Tekdemir 2015). Kadın ve erkek katılımcılar arasında işyerinde sanal kaytarmanın önemli sanal kaytarma alt boyutu bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmamasında, kurum tarafından bazı internet sayfalarına çalışanların erişimlerinin engellenmiş olmasının, çalışanların aynı ofisi ortak kullanmalarının, çalışanların internetle ilgili işlemlerinin amirleri veya kurum tarafından denetlendiği düşüncesine sahip olmalarının vb. gibi durumların etkileri bulunabilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç; erkek katılımcıların işyerinde önemsiz sanal kaytarma davranışlarının kadın katılımcılardan anlamlı düzeyde daha fazla olduğudur. Bu bulguya göre; Hipotez 1b, kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuç literatürde yer alan araştırma sonuçlarıyla da tutarlıdır (Andreassen, Torsheim ve Pallesen 2014; Lim ve Chen 2012; Vitak, Crouse ve LaRose 2011; Woods 2014). Kadın ve erkekler arasında

işyerinde sanal kaytarma davranışlarında ortaya çıkan bu farklılık çeşitli nedenlerden kaynaklanıyor olabilir. Literatürde bu farklılığa ilişkin iki görüş yer almaktadır. Bunlardan birincisine göre; erkeklerin internet kullanırken daha öz güvenli oldukları, interneti eğlence ve boş zaman amaçlı kullandıkları, kadınların ise internet kullanırken daha az özgüvenli oldukları, bunun da kadınların internete yönelik olumsuz tutuma sahip olmalarından kaynaklandığı öne sürülmüştür. İkinci görüş ise kadın ve erkek çalışanların işyerinde sanal kaytarma davranışlarına yükledikleri anlamdan kaynaklanabileceği şeklinde açıklama getirilmiştir. Kadın çalışanların sanal kaytarmayı işlerinde olumsuz etkiye sahip bir faktör olarak kabul etmelerine karşılık, erkek çalışanların işyerinde sanal kaytarmayı işlerine olumlu etkiye sahip bir faktör olarak bildirmeleri nedeniyle kadın çalışanlara göre daha fazla sanal kaytarma davranışlarında buldukları belirlenmiştir (Lim ve Chen 2012: 344-351).

Araştırmamanın kişilikle ilgili sonuçlarına göre; kişiliğin içe dönüklük- dışa dönüklük ve nevroitiklik alt boyutlarının, cinsiyet ve yaş değişkenlerinin önemli sanal kaytarma davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu ile Hipotez 2a, eğitim düzeyi değişkeni hariç olmak üzere kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuç konuyla ilişkili literatürde yer alan bazı araştırma sonuçlarıyla da tutarlıdır (Chen, Ross ve Yang 2011; Çavuşoğlu, Palamutçuoğlu ve Palamutçuoğlu 2014; Jia, Jia ve Karau 2013).

Kişiliğin alt boyutları (içe dönüklük, dışa dönüklük ve nevroitiklik), cinsiyet, yaş, eğitim ile sanal kaytarmamanın önemsiz sanal kaytarma alt boyutları birlikte incelendiğinde; kişiliğin nevroitiklik alt boyutu hariç sırasıyla yaş, kişiliğin içe dönüklük ve dışa dönüklük, cinsiyet ve eğitim değişkenlerinin önemsiz sanal kaytarma davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu bulunmuştur. Bu bulgu ile Hipotez 2b, kişiliğin nevroitiklik alt boyutu hariç, kabul edilmiştir. Elde edilen bu sonuç, literatürde yer alan bazı araştırma sonuçlarıyla da tutarlıdır (Blanchard ve Henle 2008; Chen, Ross ve Yang 2011; Kaplan ve Çetinkaya 2014; Krishnan, Lim, ve Teo 2010; Örcü ve Yıldız 2014).

Bu çalışmada ayrıca kişiliğin bazı demografik değişkenlerle (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi) birlikte işyerinde sanal kaytarma davranışlarından önemli sanal kaytarma davranışını %14 oranında ve önemsiz sanal kaytarma davranışını %15 oranında yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kişilik ve bazı demografik değişkenler dışında sanal kaytarma davranışlarını açıklaması olası çok sayıda faktörün de (Örgüt yapısı, örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel toksisite, örgütsel sinizm, örgütsel iletişim biçimleri, çalışanlar arası ilişkiler, rekabet, iş

stresi, iş doyumu, iş yükü, rol belirsizliği, rol çatışması, sosyal destek, vardiyalı çalışma, iş güvenliği, internet bağımlılığı vb.) etkisi bulunabilir.

Araştırmanın sınırlılıkları ile ilgili olarak; öz bildirim araştırmalarında sıklıkla karşılaşılan yanıtlayıcılardan kaynaklanan hataya açık olması yani katılımcıların ölçeklere yanıt verirken sosyal onay beklentisine kapılarak ya da öznel yanıtlarını işlerini kaybetme endişesi nedeniyle gizlemeleri, gerçekte olandan farklı yanıtlama yapabilmelerine yol açabilmektedir. Araştırma sınırlılıklarından bir diğeri ise, örneklemin büyüklüğüdür. Örneklem sayısı arttıkça örneklemin evreni temsil etme yeterliliğinin yanı sıra araştırmanın dış geçerliliğini de önemli ölçüde arttırdığı düşünülürse, örneklem sayısının bu araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturduğu söylenebilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda az önce sanal kaytarma davranışlarında açıklayıcı etkisi bulunabileceği ifade edilen işin kendisi ve iş üzerinde işgörenin kontrolü, örgüt yapısı, örgütsel değişkenler ya da çalışanlar arası ilişkiler gibi çok çeşitli faktörlerle ilişkili araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmalarda, değişik araştırma yöntemleri ile farklı iş alanlarında çalışan işgörenler üzerinde, hem nicel hem nitel ya da bu ikisinin birlikte kullanıldığı karma metotlarla (mix type) veya deneysel tasarımlarla araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynaklar

- Andreassen, Cecilie Schou, Torbjørn Torsheim ve Ståle Pallesen (2014). "Predictors of Use of Social Network Sites at Work-A Specific Type of Cyberloafing." *Journal of Computer-Mediated Communication* 19.4: 906-921.
- Askew, Kewin, Buckner, John.E., Taing, Meng.U., Ilie, Alex ve Bauer, Jeremy. A. (2014). "Explaining Cyberloafing: The Role of The Theory of Planned Behavior." *Computers in Human Behavior* 36: 510-519.
- Balcı, Ali (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baloğlu, Burhan (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*. İstanbul: DER Yayınları.
- Beranek, Leo, L. (2007). Who Really Invented The Internet?. *Sound and Vibration*, 41(1), 6-15.
- Blanchard, Anita L. ve Christine A. Henle (2008). "Correlates of Different Forms of Cyberloafing: The Role of Norms And External

- Locus of Control." *Computers in Human Behavior* 24.3: 1067-1084.
- Boeree, C.George. (2006). Personality Theories, Original E-Text-Site: (<http://www.ship.edu/%7Ecgboree/perscontents.html>), 1-13, Erişim: 06.02.2016
- Burger, Jerry, M. (2006). *Kişilik*. Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Şener (2005). *Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cantez, Esin (1984). Türkiye’de Kullanılan Bazı Testlerin Uygulamalarından Elde Edilen Sonuçlar: Eysenck Şahsiyet Testi ile Değerlerin Tetkiki Testi, *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 14, 53-62.
- Chen, Jengchung V., William H. Ross ve Hsiao-Han Yang (2011). "Personality and Motivational Factors Predicting İnternet Abuse At Work." *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 5.1.
- Cüceloğlu, Doğan (2005). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çavusoğlu, Selin, Aynur Palamutcuoğlu ve B. Türker Palamutcuoğlu (2014). "The Impact of Demographics of Employees on Cyberloafing: an Empirical Study on University Employees." *Research Journal of Business and Management* 1.3: 149-168.
- Çokluk, Ömür, Şekercioğlu, Güçlü ve Büyüköztürk, Şener (2014). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik Spss ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doorn, O.N. (2011). *Cyberloafing: A Multi-Dimensional Construct Placed in a Theoretical Framework*, Unpublished Master Thesis, Eindhoven University of Technology, Netherlands.
- Erkorkmaz, Ünal, Etikan, İlker, Demir, Osman, Özdamar, Kazım ve Sanisoğlu, S.Yavuz (2013). Doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri." *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 33.1: 210-223. doi:10.5336/medsci.2011-26747
- Eysenck, Hans Jurgen (2012). *A Model For Personality*. Springer Science & Business Media.
- Facebook (2016). Statistics, (<http://newsroom.fb.com/company-info/>) , Erişim: 03.04. 2016

- Güney, Salih (2014). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hartijasti, Yanki ve Nur Fathonah (2014). "Cyberloafing Across Generation X and Y in Indonesia." *Journal of Information Technology Applications & Management* 21.1: 1-16.
- Jia, Heather, Ronnie Jia ve Steven Karau (2013). "Cyberloafing and Personality: The Impact of The Big Five Traits and Workplace Situational Factors." *Journal of Leadership & Organizational Studies*: 1548051813488208.
- Kaplan, Metin ve Ali Şükrü Çetinkaya (2014). "Sanal Kaytarma ve Demografik Özellikler Açısından Farklılıklar: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 25.1: 26-34.
- Köknel, Özcan (1995). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Krishnan, Satish, Lim, Vivien, K.G. ve Thompson SH Teo (2010). "How Does Personality Matter? Investigating the Impact of Big-Five Personality Traits on cyberloafing." *ICIS*. (http://aisel.aisnet.org/icis2010_submissions/6), Erişim: 28.03 2016
- Kumar, Ranjit. (2011). *Araştırma Yöntemleri Yeni Başlayanlar İçin Adım Adım Araştırma Rehberi, Çev. Ömay Çokluk*. Ankara: Edge Akademi.
- Liberman, Benjamin, Seidman, Gwendolyn, McKenna, Katelyn, Y.A., Buffardi, Laura, E. (2011). Employee Job Attitudes and Organizational Characteristics as Predictors of Cyberloafing." *Computers in Human Behavior* 27.6: 2192-2199.
- Lim, Vivien, K. G. (2002). The IT Way of Loafing on The Job: Cyberloafing, Neutralizing and Organizational Justice. *Journal of Organizational Behavior*, 23(5), 675-694.
- Lim, Vivien, K.G ve Thompson S.H. Teo (2005). "Prevalence, Perceived Seriousness, Justification and Regulation of Cyberloafing in Singapore: An Exploratory Study." *Information & Management* 42.8: 1081-1093.
- Lim, Vivien K.G. ve Thompson S.H. Teo (2006). "Cyberloafing and Organizational Justice." *The Internet and Workplace Transformation*, 241-258.

- Lim, Vivien K.G. ve Don J.Q. Chen (2012). "Cyberloafing at the workplace: gain or drain on work?." *Behaviour & Information Technology* 31.4: 343-353.
- Nabeshima, George ve Seay, Martin.(2015). Wealth and Personality: Can Personality Traits Make Your Client Rich?, *Journal of Financial Planning*, 50-57.
- Örücü, Edip ve Harun Yıldız (2014). "İşyerinde Kişisel İnternet ve Teknoloji Kullanımı: Sanal Kaytarma/The Personal Internet and Technology Usage At the Workplace: Cyberslacking." *Ege Akademik Bakış* 14.1: 99.
- Özkalp, Enver, Aydın, Ufuk ve Tekeli, Seda (2012). "Sapkın Örgütsel Davranışlar ve Çalışma Yaşamında Yeni Bir Olgu: Sanal kaytarma (cyberloafing) ve iş ilişkilerine etkileri." *Çimento İşveren Sendikası Dergisi* 26.2: 18-33.
- Phelps, Brady J (2015). "Behavioral Perspectives on Personality and Self." *The Psychological Record* 65.3: 557-565,doi: 10.1007/s40732-014-0115-y.
- Piotrowski, Chris (2012A). "Cyberloafing: A Content Analysis of The Emerging Literature." *Journal of Instructional Psychology* 39.3/4: 259.
- Piotrowski, Chris (2012b) "From Workplace Bullying to Cyberbullying: The Enigma of e-harassment in Modern Organizations." *Organization Development Journal* 30.4: 44.30 (4), 43- 51.
- Robinson, Sandra L. ve Rebecca J. Bennett (1995). "A Typology of Deviant Workplace Behaviors: A Multidimensional Scaling Study." *Academy of Management Journal* 38.2: 555-572.
- Salgado, Jesus F.(2002). "The Big Five Personality Dimensions and Counterproductive Behaviors." *International Journal of Selection and Assessment* 10.1-2: 117-125.
- Spitzberg, Brian H., ve Gregory Hoobler (2002)."Cyberstalking and The Technologies of Interpersonal Terrorism." *New media & society* 4.1: 71-92.
- Ünal, Ömer Faruk ve Songül Tekdemir (2015). "Sanal Kaytarma: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Araştırma." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20.2, 95-118.

Woods, Fiona (2014). "A Study into The Relationship Between Cyberloafing, Procrastination and Conscientiousness in The Workplace." (<http://esource.dbs.ie/handle/10788/2074>), Erişim: 24.04.2016

Yellowlees, Peter M. ve Shayna Marks (2007). "Problematic Internet Use or Internet Addiction?." *Computers in Human Behavior* 23.3: 1447-1453.